

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN ULUSLARARASI ASKERİ MÜDAHALELERDE GÖREVLENDİRİLMESİNİN İÇ HUKUKTAKİ DAYANAKLARI*

Dr. M. Yasin ASLAN**

Makalenin Geldiği Tarih: 24.03.2015 **Kabul Tarihi:** 06.10.2015

* **Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.** Makalede yayımlanan görüş ve düşünceler tamamen yazarın kişisel fikirlerini yansıtmakta olup, hiçbir şekilde Askerî Yargıtayın veya Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüş ve düşüncelerini yansıtmamaktadır.

** Askerî Hâkim Kıdemli Albay, Askerî Yargıtay 2'nci Daire Üyesi, muyaslan@yahoo.com.

ÖZ

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)nin ülke dışına gönderilmesi, Bakanlar Kurulunda tüm bakanlarca imzalanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nden bu yönde izin talebini içeren bir tezkerenin Başbakanlık tarafından TBMM Başkanlığına sunulması ve bu tezkerenin TBMM Genel Kurulunda görüşülüp oylanması sonucunda alınan karar ile gerçekleşmektedir. Bu kararlar, Meclis kararı niteliğindedir ve yasama organının yürütme organıyla ilişkilerine dair kararlardan birine örnek teşkil etmektedir. Anayasa'nın 117/2, TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35 ve TSK İç Hizmet Yönetmeliği'nin 85/1'inci maddelerine göre, TSK'nin görevi, yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmak olarak tespit edilmiştir. Anayasanın 92'nci maddesi gereğince, TSK'nin yurt dışına gönderilmesine TBMM izin verir. TBMM'nin bu konudaki kararı kanun veya iç tüzük niteliğinde olmadığından, Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değildir. Kuvvet kullanımı bir devlet için en önemli konulardan birisi olduğu için kuvvet kullanımında yetkili organlar Anayasa'da düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemeler açık ve net olmadığı için yeni tartışmaları da gündeme getirmiştir. Bu tartışmaların ilkini yasama ve yürütme arasındaki yetki tartışması oluştururken ikincisini yürütmenin kendi içindeki yetki kullanımı tartışması oluşturmaktadır. Özellikle Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi ilkesinin getirilmiş olması bu tartışmayı arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Askerî harekât, kuvvet kullanımı, tezkere, millî güvenlik, Anayasa, meşruluk.

DEPLOYING TURKISH ARMED FORCES IN
INTERNATIONAL MILITARY INTERVENTIONS
IN ACCORDANCE WITH DOMESTIC LAW

ABSTRACT

The Turkish Armed Forces may be deployed abroad by a decision of the Grand National Assembly of Turkey (GNAT) after the Council of Ministers submits a mandate seeking permission for sending troops abroad, including all ministers' signature to the General Assembly of GNAT and permission given by GNAT. This mandate is a Parliament decision and is a significant example of relations between legislative and executive. In accordance with the Constitution article 117 paragraph 2; Internal Service Code of Turkish Armed Forces article 35, and Internal Service Regulation of Turkish Armed Forces article 85 paragraph 1; Turkish Armed Forces have a duty to defend country against threats and dangers from abroad; to sustain and empower standing strong military forces to deter threats; to operate abroad in accordance with the decision of the GNAT; and to help maintain international peace and security. The Constitutional Court cannot supervise decision of the GNAT because this decision is not a code, nor is an internal regulation.

Keywords: Military operations, use of force, mandate, national security, Constitution, legitimacy.

Giriş

Silahlı kuvvetlerin kullanılması kavramı, geniş anlamıyla her şeyden önce konvansiyonel muharebeyi, bunun yanında güvenlik kuvvetlerine yardım veya düşük yoğunlukta çatışma ortamında kuvvet kullanılmasını ve çeşitli özel harekât görevleri için silahlı kuvvetlerin yurt dışına gönderilmesini ifade eder.^[1] Terör eylemleri ve silahlı çatışmalar sadece iç hukuku değil, insan hakları dolayısıyla, uluslararası hukuku da yakından ilgilendirdiği için, terör eylemlerine yönelik iç güvenlik harekâtı ve sınır ötesi harekâtların hukuksal çerçevesinin iyi belirlenmesi gerekmektedir.^[2]

Bir devletin anayasal düzeninin, millî varlık ve bütünlüğünün, uluslararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik çıkarlarının her türlü tehdit ve müdahalelere karşı korunması ve kollanması, millî güvenlik kavramı ile ifade edilmektedir. Millî güvenliği tehdit eden bir kısım olaylar önceden tahmin edilebilirken, bir kısım olaylar da nispeten kısa sayılabilecek bir sürede ortaya çıkıp tırmanabilir. Örneğin; Kıbrıs, Suriye veya Irak'ın geleceği, Yunanistan'ın karasularının genişliğini 12 deniz miline çıkarması ihtimali, Ermenistan'ın Nahcivan'a müdahalesi ve bir kısım Azerbaycan topraklarını işgali millî güvenliği tehdit edebilecek boyutlardaki olaylardır. Bu tür muhtemel durumların kriz yönetimi çerçevesinde, somut olayların tırmanıp gelişmesinden önce değerlendirilmesi, millî hedeflerin ve politikaların saptanması, bu durumlara ilişkin olarak silahlı kuvvetlerin kullanılması hallerini kapsayacak şekilde, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)nden gerekli izinlerin zamanında alınması önem taşımaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)nin ülke dışına gönderilmesi, Bakanlar Kurulunda tüm bakanlarca imzalanan ve TBMM'den bu yönde izin talebini içeren bir tezkerenin Başbakanlık tarafından TBMM Başkanlığına sunulması ve bu tezkerenin TBMM Genel Kurulunda görüşülüp oylanması sonucunda alınan karar ile gerçekleşmektedir. Bu kararlar, Meclis kararı niteliğindedir ve yasama organının yürütme organıyla ilişkilerine dair kararlara önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Kuvvet kullanımı bir devlet için en önemli konulardan birisi olduğu için kuvvet kullanımında yetkili organlar Anayasa'da düzenlenmiştir. Ancak bu

[1] Barışı destekleme harekâtı bu kapsama dâhildir. Bakanlar Kurulunun 30.09.1996 tarihli ve 96/8716 sayılı kararıyla yayımlanan Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği.

[2] Sadi Çaycı, "Countering Terrorism and International Law: The Turkish Experience," Michael N. Schmitt & Gian Luca Berute (Eds.), *Terrorism and International Law: Challenges and Responses*, Meeting of Independent Experts on Terrorism and International Law, San Remo, 24-26 October 2002, s. 143.

düzenlemeler açık ve net olmadığı için yeni tartışmaları da gündeme getirmiştir. Bu tartışmaların ilkinin yasama ve yürütme arasındaki yetki tartışması oluştururken ikincisini yürütmenin kendi içindeki yetki kullanımı tartışması oluşturmaktadır. Özellikle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ilkesinin getirilmiş olması bu tartışmayı arttırmaktadır.

Türk Hukukunda, 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 3'üncü maddesinde savaşın bir tanımının yapıldığı görülmektedir. Söz konusu yasa hükmüne göre, savaş, "(d)evletin bekasını temin etmek, millî menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askerî güç olmak üzere, Devletin maddi ve manevi tüm güç kaynaklarının, hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadele" olmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, bu tanım kendini savunma amacının sınırlarını aşan ve saldırı savaşını da içerebilecek bir anlayışı çağrıştırmaktadır. Zira bu tanımda silahlı kuvvet kullanılmasının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadığı ifade edilmiştir. Hâlbuki ulusal kaynakların sınırlı olması sebebiyle buna maddi bakımdan imkân bulunmadığı gibi, bu hüküm gerek uluslararası hukuka ve gerekse silahlı kuvvetlerin kullanılmasını uluslararası hukuka uygunluk şartına bağlayan Anayasa'nın 92'nci maddesine açıkça aykırı düşmektedir.^[3]

I. Silahlı Kuvvet Görevlendirilmesinde Yetkili Makamlar

Başta Millî Güvenlik Kurulu olmak üzere, millî güvenlik politikasının oluşumu ve uygulanmasında görev, yetki ve sorumluluğu bulunan tüm kurum ve kuruluşların karar sürecine katılmaları, tespit edilen politikaların başarısı için önemlidir. Bu çerçevede, "millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından", Bakanlar Kurulunun TBMM'ye karşı sorumlu olduğu görülmektedir. Anayasa'ya göre "Başkomutanlık; TBMM'nin manevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Genelkurmay Başkanı, savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı namına yerine getirir".^[4] Genelkurmay Başkanı, "barışta ve savaşta Silahlı Kuvvetlerin komutanıdır".

Silahlı Kuvvetler, geleneksel dış güvenliğin sağlanması görevi yanında, iç güvenliğin sağlanması alanında da kullanılabilirler. İç güvenliğin sağlanması alanında güvenlik güçlerine yardım amacıyla Silahlı Kuvvetlerin kullanılması konusu Anayasa'da ve ilgili kanunlarda düzenlenmiştir. Anayasa'da Silahlı

[3] Sadi Çaycı, *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995, s. 46.

[4] Anayasa madde 117.

Kuvvetlerin de gerektiğinde kullanılması öngörülen olağanüstü yönetimler, barış dönemi içerisinde üç şekilde görülebilir. Bunlar; Anayasamızın “Olağanüstü Haller” başlığı altında, 119’uncu maddesindeki; “Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal” ile 120’nci maddesindeki; “Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle olağanüstü hal” dir. Ayrıca, Anayasa’nın “Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali” başlığı altındaki 122’nci maddesinde de bir diğer olağanüstü yönetim usulü olarak sıkıyönetim öngörülmüştür. Silahlı Kuvvetlerden yardım talebiyle iç güvenlikte silahlı kuvvetlerin kullanılabilceği diğer bir durum da, iç güvenlik olaylarında güvenlik güçlerinin yetersiz kalması halinde, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 11’inci maddesine göre, mülki amirlerin kuvvet talebinde bulunması üzerine, silahlı kuvvetlerin kullanılmasıdır.

Anayasa’nın “Savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme” başlıklı 92’nci maddesine göre; milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.” düzenlemesi yer almaktadır.

TSK’nin kullanılabilmesinde gerek karar verme aşamalarında ve gerekse görüş bildirme konusunda hukuken yetkili kılınmış olan makamlar; Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığı olarak belirlenmiştir. 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu’nun 5’inci maddesine göre de, Türkiye’nin taraf olduğu BM Antlaşması ve Kuzey Atlantik Paktı (NATO) Antlaşması gibi, uluslararası sözleşmelerin gerektirdiği durumlarda, Genelkurmay Başkanlığının görüşleri alınarak, TSK’nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına karar verme yetkisi TBMM’ne verilmiştir. Bu kuvvetlerle ilgili esasları tespit etmek görev ve yetkisi ise Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır.

Anayasa’nın ve İçtüzük’ün ilgili düzenlemelerinde görüldüğü gibi, TBMM’nin izni olmadan ülkeye yabancı asker kabul edilmesi veya ülke dışına asker gönderilmesi mümkün değildir. Hatta TBMM İçtüzüğü, asker göndermenin belli bir süre için olabileceğini de hüküm altına almıştır. Ayrıca süreyi tayin etme yetkisi

2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 16'ncı maddesi gereğince TBMM'ye aittir.^[5]

Anayasa'nın 117/2, TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35 ve TSK İç Hizmet Yönetmeliği'nin 85/1'inci maddelerine göre, TSK'nin görevi, yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmak olarak tespit edilmiştir.^[6]Anayasa'nın 92'nci maddesi gereğince, TSK'nin yurt dışına gönderilmesine TBMM izin verir. TBMM'nin bu konudaki kararı kanun veya iç tüzük niteliğinde olmadığından, Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değildir.^[7]

Mevcut yasal düzenlemeler ve Anayasa hükümleri göz önüne alındığında, silahlı harekâtın uluslararası hukuka, bu bağlamda BM Sözleşmesi ve diğer uluslararası düzenlemelere, Anayasa ve ilgili yasa hükümlerine uygun olması gerekmektedir. Ayrıca TBMM'den izin alınmalı, acil durumlarda Cumhurbaşkanının kararı alınmalı, Bakanlar Kurulu verilen izin doğrultusunda Genelkurmay Başkanlığına siyasal direktifini vermelidir. Genel esaslar bu şekilde tespit edildikten sonra, silahlı harekâtın uygulanmasıyla ilgili diğer bütün hususlar Genelkurmay Başkanlığı tarafından yerine getirilir. Ancak TSK'nin kullanılmasında son söz ve takdir yetkisi hükümete aittir. Siyasi direktif genel nitelik taşımamalıdır. Siyasal direktifte önemli hukuksal noktalar belirtilmeli, ancak ayrıntıya girilmemelidir.^[8]

İç güvenlik faaliyetleriyle ilgili olarak, gerek 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/D maddesinde ve gerekse 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun, aynı doğrultuda bulunan 11/P maddesinde, olağanüstü halin ilanına veya devam etmesine sebep olan durumların Türkiye sınırları üzerinde sürmesi ve eylemcilerin

[5] Baran Kuşoğlu, "Türk Anayasa Hukukunda Silahlı Kuvvetlerin Yurt Dışına Gönderilmesine Dair Tezkereler," *Yasama Dergisi*, Sayı 17, 2010, s. 14.

[6] TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinin ilk hali; "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır." iken, 6496 sayılı Kanun'un 18'inci maddesiyle yapılan değişiklikten sonra, madde "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır." şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

[7] Ancak, teori her zaman pratiğe yansımamakta, TBMM'nin bu gibi kararları üzerinde siyasi denetim söz konusu olsaydı da, o da çoğu kez işletilememektedir.

[8] Çaycı, *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, s. 124.

komşu ülke topraklarına sığınması durumunda, valinin talebi üzerine ilgili askerî komutanlık tarafından mahdut hedefli sınır ötesi harekâtın planlanıp icra edileceği hükme bağlanmıştır. Ancak bunun için ilgili komşu ülke ile karşılıklı mutabakata varılmış olması ve her defasında Genelkurmay Başkanlığı vasıtasıyla Hükümetin izninin alınması gerekmektedir.

Anayasa’da silahlı kuvvetlerle ilgili hükümlerin çeşitli maddelere serpiştirilmiş olduğu görülmektedir. Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı hakkındaki 117’nci maddede, silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanması sorumluluğu Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Buradan, pozitif anayasa hukuku bakımından, silahlı kuvvetlerin asıl görevinin millî savunma ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, bu maddede gerek “yurt savunmasına hazırlanma” görevine “millî güvenliğin sağlanması” çerçevesinde işaret edilmiş olması, gerekse Millî Güvenlik Kuruluyula ilgili 118’inci maddeye “Millî Savunma” ana başlığı altında yer verilmiş olması, silahlı kuvvetlerin görevli olduğu alanın millî güvenliğin en önemli parçasını oluşturduğunu göstermektedir. Millî güvenliğin sağlanmasında silahlı kuvvetlere düşen bu görev, Bakanlar Kurulunun siyasi sorumluluğu altında yerine getirilir.

Millî Güvenlik Kurulu, Anayasa’nın 118’inci maddesine uygun olarak, 2945 sayılı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu ile kurulmuştur. Devletin ulusal güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit eder, bu tavsiye kararlarını ve görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurul kararları, Anayasa’nın 118’inci maddesi ile 2945 sayılı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu’nun 4’üncü maddesinde açıklandığı üzere tavsiye niteliğinde olup, uygulama şekil ve kararını verecek otorite, önce Bakanlar Kurulu, sonrasında ise TBMM’dir.

II. TBMM Kararı ve Hukuki Niteliği

Anayasa’nın 87’nci maddesi gereğince, savaş ilanına karar vermek, TBMM’nin görev ve yetki alanındadır. İç hukukta silahlı kuvvetlerin kullanılmasını gerektiren durumların dışında, uluslararası düzen içerisinde silahlı kuvvet kullanılması, Anayasa’ya göre TBMM’nin iznine tabidir.^[9] Buna göre; milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde, savaş hali ilanına veya Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, TSK’nın yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisi TBMM’nindir. TBMM’nin

[9] Anayasa madde 92.

izin verme yetkisi teknik anlamda bir yasama faaliyeti olmayıp, kendine özgü bir karar niteliğindedir.

Anayasa'daki bu hükmün başında yer alan ifadeden de anlaşılacağı üzere, TBMM'ce bu konularda verilecek bir kararın hukuka uygunluğunun ön şartı, kararın "uluslararası hukuka uygun" olmasıdır.^[10] TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesi konusunda, TBMM'den ön izin alınmasını gerektiren durumlarda, bu izin alındıktan sonra, TSK'nin yurt dışına fiilen gönderilmesi veya gönderilmemesi, askerî harekâtın somut hedefi ve kapsamının tayini konuları Hükümet tarafından takdir ve tayin olunur. Harekâta iştirak edecek birliklerin yapısı, hedefler, harekâtın başlama vakti ve süresi, çatışma kuralları gibi harekât planının ve harekât emrinin teknik ayrıntıları ise askerî kuruluşlarca tespit edilir.^[11]

TBMM Kararının, Anayasa'nın silahlı kuvvetlerin kullanılmasının uluslararası hukuka uygun olması şartını düzenleyen 92'nci maddesine aykırı olacak şekilde yorumlanmaması gerekmektedir.^[12] Anayasa'nın 92/1'inci maddesindeki "Uluslararası hukukun meşru saydığı haller" ibaresini, bir meşruiyet ölçütü olarak değerlendirmek gerekir. Anayasa'nın 92'nci maddesi bağlamında yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi TBMM'nindir. Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyinin ancak üye devletlere, bu konuda yetki vermesi söz konusu olabilir. Bu yetki verme, muhatap devletlere yönelik bir

[10] Bu bağlamda, TBMM'nin 5.9.1990 tarihli ve 108 sayılı Kararı ile Orta Doğu'da barışın ve istikrarın yeniden tesisini öngören 678 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararını desteklemek için çıkarılan 17.1.1991 tarihli ve 126 sayılı Kararına ilişkin ayrıntılı görüş ve değerlendirmeler için bakınız; Meltem Dikmen-Caniklioğlu, "Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye'nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler-Düşünceler," *Dokuzeylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, Cilt 2, 2007, s. 29-97.

[11] Caniklioğlu, s. 46.

[12] İç hukuklarda yer alan "harp hali" ile ilgili hükümlerin uluslararası hukuk kapsamındaki "harp" veya "silahlı çatışma" kavramları ile tamamen aynı anlamda olmadığı hatırlanmalıdır. Nitekim Emekli Sandığı Kanunu'ndaki özel koşullar ve hükümler nedeniyle, İç Güvenlik Harekâtına katılan personelin vazife malullüğü statüsünün "harp malulü" olarak nitelendirilmesi yahut sıkıyönetim ilanı durumunda, sıkıyönetim askerî mahkemelerinin, Sıkıyönetim Kanunu gereğince savaş haline ilişkin bir kısım hükümleri uygulaması, ülkede savaş hali bulunduğu şeklinde yorumlanamaz. Seferberlik ve savaş hallerinde iç hukuka göre de; kamu hürriyetlerinin bazılarının askıya alınması, askerlik hizmeti dâhil, vatandaşlardan barış zamanındakinden farklı, ağır ve kapsamlı yükümlülükler ve hizmetler talep edilmesi, barışta suç teşkil etmeyen bazı eylemlerin suç sayılmasını ve belli suçların cezalarının ağırlaştırılmasını gerektiren hükümlerinin yürürlüğe girmesi söz konusu olur. Uluslararası nitelik taşıyan bir silahlı çatışma durumunda, silahlı çatışma hukukunun tüm hükümleri uygulanır (*Handbook on International Rules Governing Military Operations*, Geneva: International Committee of Red Cross, 2013).

emir veya kendiliğinden icra edilebilecek bir karar anlamını taşımaz.^[13] Ayrıca BM Güvenlik Konseyinin hukuk yaratma yetkisi de bulunmamaktadır. Konsey, yürürlükteki uluslararası hukuka uygun olarak görev, yetki ve sorumluluklarını yerine getirmek durumundadır.^[14] TBMM tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde, Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.

Dış tehdit ve saldırılara karşı ülke bağımsızlığının korunması amacıyla silahlı kuvvetlerin görevlendirilmesi, bir başka deyişle savaşla ilgili yetkiler Türk anayasa geleneğinde parlamentoya tanınmıştır. 1921 Anayasası, “savaş ilanı” konusunu açıkça düzenlememiş, fakat Meclisin yetkileri sayılırken 7’nci maddede “muahede ve sulh akdi ve vatan müdafaası ilanı gibi hukuku esasiye Büyük Millet Meclisine aittir.” denilmiştir. Buradan Meclisin, barış yapabilme ve savunma savaşı ile sınırlı bir yetkiyle donatılmış olduğu söylenebilir. 1924 Anayasası’nın 26’ncı maddesinde ise “Devletlerle sözleşme, andlaşma ve barış yapmak, harp ilan etmek”, Meclisin ancak kendisinin kullanabileceği yetkiler arasında sayılmıştır.

1961 Anayasası TBMM’nin görev ve yetkileri arasında “silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme” kenar başlığı altında; milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisini TBMM’ye vermiştir.^[15] Savaş ilan etmeden “yabancı ülkelere asker gönderme ya da asker kabul etme” durumu daha önce 1924 Anayasasında açıkça yer almadığı ve Kore Savaşına bu yolla TBMM kararı olmadan asker yollandığı için, bu durumlar da açıkça TBMM’nin iznine bağlanmış ve uygulama 1982 Anayasası’nda da aynen korunmuştur.^[16]

Anayasa’nın, Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini sayan 104’üncü maddesinin “yürütme alanına ilişkin” yetkileri sayan (b) bendinde de “Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek” yer almaktadır. Ayrıca Anayasa’nın 87’nci maddesi, savaş hali ilanından farklı olarak, 1961 Anayasasının düzenlemediği bir konuda, TBMM’ni “savaş ilanına karar vermek” ile de yetkili

[13] BM Güvenlik Konseyinin Irak’la ilgili kararlarına ilişkin tartışmalar için bakınız; Caniklioğlu, 2007: 29-97.

[14] Caniklioğlu, s. 56.

[15] 1961 Anayasası madde 66.

[16] Caniklioğlu, s. 53.

kılmıştır. Barış döneminde seferberlik ve savaş hali için yapılacak hazırlıklar Bakanlar Kurulunun görev, yetki ve sorumluluğundadır. 2941 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesine göre, "savaş ilanına TBMM tarafından karar verilir." Yurt dışına asker gönderme veya yabancı asker bulundurma konusu, aslında savaş ve savaş hali ilanına özgü konulardır ve ayrıntılı yetki, görev ve sorumluluklar Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu ile çizilmiştir.

Meclisin izni, Hükümetin Anayasa'dan kaynaklanan yürütmeye özgü yetkisine ve dış politikayı ilgilendiren sorumluluğuna etki edemez. Bu konudaki üstünlük/öncelik Meclisin değil, Hükümetindir. Meclis sadece Hükümetçe karar verilen silahlı kuvvet kullanımına onay verir ya da vermez, ancak Hükümeti böyle bir kullanıma zorlayamaz. Kullanımın niteliği çerçevesi ve süresi Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır. Anayasa'nın 92'nci maddesi de yalnızca bu konudaki izin verme yetkisinin Meclis'e ait olduğunu söylemektedir.

Meclis bu yetkisini kullanırken Bakanlar Kurulunun takdirinde olan kuvvet kullanımının nerede ve nasıl olacağına ilişkin hususlara müdahale etmemelidir. Ancak süreyi tayin etme yetkisi Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 16'ncı maddesi gereğince TBMM'nindir. Meclis vereceği izinde Hükümetin silahlı kuvvet kullanımı hakkında sahip olduğu yetkinin somut olaydaki amaç ve kapsamını göz önünde bulundurarak, bu yetki kullanımının açık bir keyfilığe dönüşmesini engelleyecek şekilde karar vermeli, yetkinin dış sınırlarını belirlemekle yetinmelidir.

III. Cumhurbaşkanının Yetkisi

Cumhurbaşkanı, 1961 Anayasasında olmayan, ancak 1982 Anayasasının 92'nci maddesinin 2'nci fıkrası ile getirilen bir düzenlemeyle, TBMM tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar vermesinin kaçınılmaz olması halinde, TSK'nin kullanılmasına karar verebilir.^[17] Öğretideki baskın görüş, demokratik egemenlik ilkesine dayalı bir parlamenter rejimin gereği olarak, Cumhurbaşkanının bu işlemi, ortak imza ya da diğer bir ifadeyle, karşı imza kuralına uygun olarak yapabileceği şeklindedir.^[18]

Anayasa'nın 92'nci maddesinin 2'nci fıkrasından kaynaklanan kuvvet kullanımında, Cumhurbaşkanının işleminin ortak imza kuralına uygun olması

[17] Anayasa'nın 104'üncü maddesinde belirtilen hallere bakınız.

[18] Çaycı, *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, s. 21.

zorunludur denilebilir. Çünkü dış politikanın diğer konularında olduğu gibi, buradaki kritik karar alınmasında da sorumluluk Bakanlar Kurulundadır.

IV. Bakanlar Kurulunun Yetkisi

Özellikle “Millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından TBMM’ye karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur.” diyen Anayasanın 117’nci maddesinin 2’nci fıkrası bu konudaki yetkiyi açık bir şekilde Bakanlar Kuruluna vermektedir. Anayasa’nın 117’nci maddesinin 4’üncü fıkrasında, Genelkurmay Başkanının görev ve yetkilerinden dolayı Başbakanı karşı sorumlu olduğu belirtilerek, denetleme yetkisi de Bakanlar Kurulunun başı olan Başbakanı verilmiştir. Başbakan yürütmenin köşe taşıdır, bu sıfatıyla halkın ve yasama organının önünde Hükümeti temsil eder.

Ülkenin iç ve dış siyasetini belirleme yetkisine sahip olan Bakanlar Kurulu, kuvvet kullanımı konusunda da girişim önceliğine sahip bulunmaktadır. Kuvvet kullanımının gerekli olduğuna karar veren Bakanlar Kurulu, kuvvet kullanımını konusundaki yetkilerini kullanmak için önceden Meclisin iznini almak zorundadır. Bu konudaki takdir yetkisi Bakanlar Kuruluna, izin verip vermeme yetkisi de Meclise aittir. Ancak, iznin verilmesi ile TBMM’nin yetkisinin sona erdiği şeklinde bir düşünceye kapılmamalıdır. Meclis istediği zaman verdiği izni geri almaya ve kapsamını değiştirmeye yetkilidir.

Seferberlik ve savaş hali hazırlıkları bağlamında, Bakanlar Kurulunun görev, yetki ve sorumlulukları 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu’nun 5’inci maddesinde belirtilmiştir. Bu madde gereğince TBMM tarafından TSK’nin yurt dışında kullanılmasına karar verilmesi durumunda, bu kuvvetlerle ilgili esasları belirlemek yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir.

V. Silahlı Kuvvet Kullanılması Kararının Yargısal Denetimi

Anayasa’nın 92’nci maddesi gereğince, TSK’nin yurt dışına gönderilmesine Türkiye Büyük Millet Meclisi izin verir. TBMM’nin bu konudaki kararı kanun veya iç tüzük niteliğinde olmadığından, Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değildir.

Anayasa Mahkemesinin 107 ve 108 sayılı TBMM Kararları^[19] hakkında verdiği 24.9.1990 tarihli, 1990/31-24 Esas ve Karar sayılı kararında; bu konudaki TBMM kararlarının Anayasa’ya uygunluk denetimine bağlı tutulacak yasayla eşdeğer ve etkinlikte metinler olmadığı için, işin esasının incelenmesinin

[19] Yani, “Tezkere”ler.

geremediği belirtilmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi bu sonuca işin esasına girerek ulaşmıştır. Çünkü Mahkeme, TBMM kararlarının neden, kapsam, amaç, yer ve süre unsurlarını karar metnine dayanarak ayrı ayrı değerlendirmiştir.^[20]

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 92'nci maddesi gereğince Hükümete TBMM tarafından yasama organının işlem türlerinden biri olan "karar" ile izin verilmesinin Anayasa'nın 117'nci maddesinin amacı doğrultusunda uzmanlık ve yönetim tekniğinin kaçınılmaz bir gereği olduğunu vurgulamış, 107 ve 108 sayılı TBMM kararlarının anayasal yargı denetimine bağlı tutulacak yasama işlemlerinden olmadıklarını belirtmiştir. Yasama organınca Hükümete izin verilmesi, iznin gelişim seyri ya da sonuçlarıyla TBMM'nin bağının kesildiği biçiminde yorumlanmamış, izni veren yasama organının sahip olduğu salt güç nedeniyle, gerektiğinde bu izni değiştirebileceği ya da geri alabileceği ilk incelemede ifade edilmiştir. Açıklanan nedenlerle, Anayasa Mahkemesi her iki TBMM kararının Anayasaya aykırı olup olmadıklarını saptamak amacıyla esasa girerek inceleme yapmayı gerekli görmemiştir. Karşı oy gerekçesinde, yasama organının işlemlerinin oluşturulmasında uygulanan yöntemlerle birlikte içeriğine bakılarak yargı denetimine tabi tutulup tutulamayacağını saptandığı belirtilmiştir. Bu yüzden oluşum yöntemi, Anayasa Mahkemesince denetlenecek metinlerle eşdeğer ve aynı nitelikte ise, evreleri ve adı engel sayılamaz görüşü ileri sürülmüştür. Ayrıca Anayasa'nın 92'nci maddesinde yazılı izin verme yetkisinin, yasama organının ortak kabul etmez, vazgeçilmez ve devredilmez yetkisini belirttiği, bunun da yasa yoluyla kullanılmasında duraksama olmaması gerektiği savunulmuştur. Dolayısıyla "yasa" yerine "karar" yolu seçilerek, fakat yasa konularını kapsayarak yasa içerik ve niteliğinde bulunduğundan, bu yolla yasama yetkisinin devri öngörüldüğünden, 107 ve 108 sayılı karar adlı yasama işlemlerinin Anayasa'ya aykırı olduğu karşı oy yazısının gerekçesinde ifade edilmiştir.^[21]

[20] Anayasa Mahkemesinin 24.9.1990 tarihli, 1990/31-24 Esas ve Karar sayılı kararı için bakınız; Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı 26, s.391-407. Kararın karşı oy gerekçesinde, yer, süre ve koşulların somutlaştırılmamasının, Meclisin yetkisinin Anayasa'ya aykırı olarak Hükümete devri anlamına geldiği belirtilmiştir.

[21] Aynı kararın karşı oy gerekçesinde, yasama organının işlemlerinin oluşturulmasında uygulanan yöntemlerle birlikte içeriğine bakılarak yargı denetimine tabi tutulup tutulamayacağını saptandığı belirtilmiştir. Bu yüzden oluşum yöntemi, Anayasa Mahkemesince denetlenecek metinlerle eşdeğer ve aynı nitelikte ise, evreleri ve adı engel sayılamaz görüşü ileri sürülmüştür. Ayrıca Anayasa'nın 92'nci maddesinde yazılı izin verme yetkisinin, yasama organının ortak kabul etmez, vazgeçilmez ve devredilmez yetkisini belirttiği, bunun da yasa yoluyla kullanılmasında duraksama olmaması gerektiği savunulmuştur. Dolayısıyla "yasa" yerine "karar" yolu seçilerek, fakat yasa konularını kapsayarak yasa içerik ve niteliğinde bulunduğundan, bu yolla yasama yetkisinin devri öngörüldüğünden, 107 ve 108 sayılı karar adlı yasama işlemlerinin Anayasa'ya aykırı olduğu karşı oy yazısının gerekçesinde ifade edilmiştir.

Daha sonra, TBMM'nin Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurt dışına gönderilmesi ilişkin Hükümete izin verilmesine yönelik 722 sayılı bir başka kararının iptali için Anayasa Mahkemesi'ne dava açan Recai KUTAN, Yasin HATİPOĞLU ve 111 milletvekilinin iptal istemini görüşen Anayasa Mahkemesi, bu istemi de oy çokluğu ile reddetmiştir.^[22]

Anayasa Mahkemesi, TBMM'nin Bakanlar Kuruluna "izin" vermesi işlemini bir "karar" ile gerçekleştirdiği ve bu kararın Anayasa'ya uygunluğunun denetlenemeyeceği içtihadında bulunurken, bir görüşe göre bu işlemler vatan-dışın hukukunu ilgilendirdiği için kanunla yapılması gereken veya Anayasa'ya uygunluk denetimi yolu açılması gereken işlemlerdendir.^[23]

Anılan görüş ulusal güvenliği ilgilendiren bu tür konuların, bir hükümetin sayısal çoğunluğuna emanet edilmemeleri lazım geldiğini savunmaktadır.^[24] Karşı görüş ise, Meclisin bu yöndeki kararlarının Anayasa'ya uygunluk denetimi yolunun açılmasının, mahiyetleri gereği siyasal nitelik taşıyan bu tür kararlara yönelik olarak, Anayasa Mahkemesi tarafından yerindelik denetimi yapılması tehlikesini beraberinde getirebileceğini öne sürmektedir.^[25] Kanaatimizce de burada Anayasa Mahkemesi yargı kısıntısı yapmıştır.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu da 3.5.2007 tarihli, 2004/2299 Esas ve 2007/850 Karar sayılı kararında; "TSK Unsurlarının Sürekli Özgürlük Harekâtına Katkı ve Destek Amacıyla (Afganistan'da)^[26] Görevlendirilmesine İlişkin Esasların Yürürlüğe Konulmasıyla İlgili 29.11.2001 tarihli ve 2001/3331 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın iptali istemiyle açılan davada; anılan Bakanlar Kurulu Kararının, 10.10.2001 tarihli ve 722 sayılı TBMM Kararına dayanmakta olup; onun uygulanması niteliğinde olması, TBMM'nin bu konudaki kararlarının, Anayasa Mahkemesinin yargısal denetimine tabi bulunmaması ve dolayısıyla, TBMM'nin 722 sayılı kararının yetki devri niteliği taşıyıp taşımadığının idari yargı mercilerince denetlenemeyeceğine karar vermiştir.

[22] Anayasa'nın 90'ıncı maddesi usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağını öngörmektedir. Yine 90'ıncı madde gereğince usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır. Savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme başlıklı 92'nci madde ise milletlerarası hukukun meşru saydığı haller ifadesine yer vermiştir.

[23] Kuşoğlu, s. 11.

[24] Kuşoğlu, s. 12.

[25] Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2000, s.396-398 (<www.anayasa.gen.tr/ictuzuk-niteligi.htm> (3.5.2015)).

[26] Yazarın notu.

Silahlı kuvvetlerin yurt dışına yollanması kararları mahiyetleri gereği siyasi tercih ve takdire dayandıklarından Anayasa Mahkemesinin yargısal denetimi dışında kalmaktadır. Bu düşünceyle hareket eden Anayasa Mahkemesi, 18'inci yasama dönemin ilişkin olarak almış olduğu 107 ve 108 sayılı kararlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile açılan davayı reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi, bu iki TBMM kararını ne Anayasaya uygunluk denetimine tabi tutulan işlemlerden, ne de nitelik ve içerik yönünden bunlara eşdeğer metinlerden görmemiş, dolayısıyla işin esasına girmemiştir.

Sonuç

Anayasa'nın 92'nci maddesine göre, "Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına TBMM'nin izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir." Bu madde hem tek taraflı savaş ilanını, hem savaş açılan ülkeye asker göndermeyi, hem de yabancı askerî kuvvetlerin bir savaş nedeniyle ülke topraklarında bulundurulmasına izin vermeyi kapsamaktadır. NATO Anlaşması'nın 7'nci maddesi de BM hukukuyla NATO arasındaki ilişkiyi düzenlemekte ve NATO Anlaşması'nın ne aynı zamanda BM üyesi olan üye ülkelerinin BM Antlaşması'ndan doğan hak ve yükümlülüklerini, ne de uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasından öncelikle sorumlu olan BM Güvenlik Konseyinin bu yetkisini ortadan kaldırdığını açıkça hükme bağlamaktadır. Buna ek olarak, NATO Anlaşması'nın buna aykırı biçimde yorumlanamayacağı da 7'nci maddede açıkça yer almaktadır.^[27]

Mevcut yasal düzenlemeler ve Anayasa hükümleri göz önüne alındığında, silahlı harekâtın uluslararası hukuka, bu bağlamda BM Antlaşması ve diğer uluslararası düzenlemelere, Anayasa'ya ve ilgili yasa hükümlerine uygun olması gerekmektedir. Ayrıca TBMM'den izin alınmalı, acil durumlarda Cumhurbaşkanının kararı alınmalı, Bakanlar Kurulu verilen izin doğrultusunda Genelkurmay Başkanlığına siyasal direktifini vermelidir. Genel esaslar bu şekilde tespit edildikten sonra, silahlı harekâtın uygulanmasıyla ilgili diğer bütün hususlar Genelkurmay Başkanlığı tarafından yerine getirilir. Ancak TSK'nin kullanılmasında son söz ve takdir yetkisi hükümete aittir.

[27] Aynı doğrultuda bakınız; Ece Göztepe, "Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da 'Haklı Savaş'ın Haksızlığı Üzerine," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 59, Cilt 3, 2004, s. 96-97.

Anayasa yurt dışına asker gönderilmesine ya da yabancı askerî kuvvetlerin Türkiye'ye gelmesine izin verme yetkisini TBMM'ye vermektedir. Ancak Anayasa'nın 92'nci maddesinde "Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında" ibaresiyle bir istisna hükmü getirilmiştir. Burada ifade edilen "taraf olunan milletlerarası andlaşma" da esas olarak Kuzey Atlantik (NATO) Antlaşması'dır. Çünkü Türkiye NATO'dan başka herhangi bir ittifak teşkilatına üye değildir. Bu istisna ifadesi, ister istemez, "milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerden" olmasa da, Türkiye'nin taraf olduğu bir milletlerarası andlaşma gereğince, TBMM'nin izni olmaksızın doğrudan Hükümetin asker gönderme ve yabancı ülke askerlerinin Türkiye'ye gelmesi konusunda karar verme yetkisi de, hiçbir istisna olmaksızın TBMM'ye bırakılmalıdır.

Yurt dışına TSK'nin gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına belli bir süre için izin verilmesi siyaseten çok önemli kararlardır. Bu siyasi kararların hukuksal temellerinin sağlam olması kadar, meşruiyetleri de büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla Anayasa değişikliğinin gündemde olduğu içinde bulunduğumuz süreçte, yeni Anayasa yapılıırken milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerin neler olacağı dikkate alınmalı ve yeni anayasa metninde bu haller net bir şekilde belirtilmelidir. Meşruiyetin Türkiye'nin üye olduğu uluslararası kuruluşların aldıkları kararlarla mı, yoksa yalnızca BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla mı sağlanacağı veyahut bu türden kararlar olsa bile, Türkiye'nin kendi meşruiyet ölçülerini belirlemesi ve bunları dikkate alması gerektiği tartışmaya yer vermeyecek şekilde düzenlenirse, kamuoyu da karmaşık hukuki tartışmalarla meşgul olarak enerjisini tüketmekten kurtulmuş olacaktır.

Yine ne tek başına BM Güvenlik Konseyi kararı, ne de tek başına bir TBMM kararı hukuki meşruiyet temelini oluşturmaz. BM Güvenlik Konseyinin bu konudaki bir kararının mevcudiyeti halinde bile TBMM izin vermekten kaçınabilir.

KAYNAKÇA

Acer, Yücel, “Sınır Ötesi Harekât ve Hukuksal Çerçevesi,” <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=93&type=7> (19.1.2006), (Erişim: 24.1.2014).

Akipek, Ömer İlhan, Devletler Arası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaanın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerle Mukayesesi, Ankara: AÜHF Yayınları No:82, 1955.

Clausewitz, Karl von, What is War? Robert L. Pfaltzgraff, Jr., (Ed.), Politics and International System, 2nd ed., Washington, D.C.: Gippinkoff Company, 1992.

Çaycı, Sadi, İç Güvenlik Harekâtı, Askeri Adalet Dergisi, Yıl 22, Sayı 89, 1994, s. 14-38.

Çaycı, Sadi, Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995.

Çaycı, Sadi, “Countering Terrorism and International Law: The Turkish Experience,” Michael N. Schmitt & Gian Luca Berute (Eds.), Terrorism and International Law: Challenges and Responses, Meeting of Independent Experts on Terrorism and International Law, San Remo, 24-26 October 2002, s. 137-146.

De Lupis, Ingrid D., The Law of War. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Dikmen-Caniklioğlu, Meltem, “Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye’nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler-Düşünceler,” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 9, Cilt 2, 2007, s. 29-97.

Dinstein, Yoram, War, Aggression and Self-Defence, Grotius Publications, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Erdoğan, Feyiz, “Uluslararası Hukukta Ülkelerin Kuvvet Kullanabilmesinin Esas ve Şekilleri,” Kara Kuvvetleri Dergisi, Sayı 96, 1992, s. 57-60.

Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, Bursa, Ekin Kitabevi, 2000, s.396-398 (<www.anayasa.gen.tr/ictuzuk-niteligi.htm> (3.5.2015)).

Göztepe, Ece, “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da ‘Haklı Savaş’ın Haksızlığı Üzerine,” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 59, Cilt 3, 2004, s. 80-103.

Gray, Cris H., Postmodern Savaş, Yeni Çatışma Politikası (Çeviren Derya Kömürücü), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.

Grotius, Hugo, Savaş ve Barış Hukuku, Seçmeler, (Çeviren Seha L. Meray), AÜSBF Yayınları No: 222-204, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 1967.

Hafizoğulları, Zeki, “Terör ve Hukuk,” Türkiye’de Terörizm, Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler, Bildiriler, Ankara 10-11 Mayıs 2000, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

Handbook on International Rules Governing Military Operations, Geneva: International Committee of Red Cross, 2013.

İpek, Akın, “1982 Anayasasına Göre Kuvvet Kullanımında Yetkili Organlar,” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 22, 2008, s. 327-346.

Keskin, Funda, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara: Öteki Matbaası, 1998.

Kuşoğlu, Baran, “Türk Anayasa Hukukunda Silahlı Kuvvetlerin Yurt Dışına Gönderilmesine Dair Tezkereler,” Yasama Dergisi, Sayı 17, 2010, s. 5-38.

Sönmezöğlü, Faruk, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.